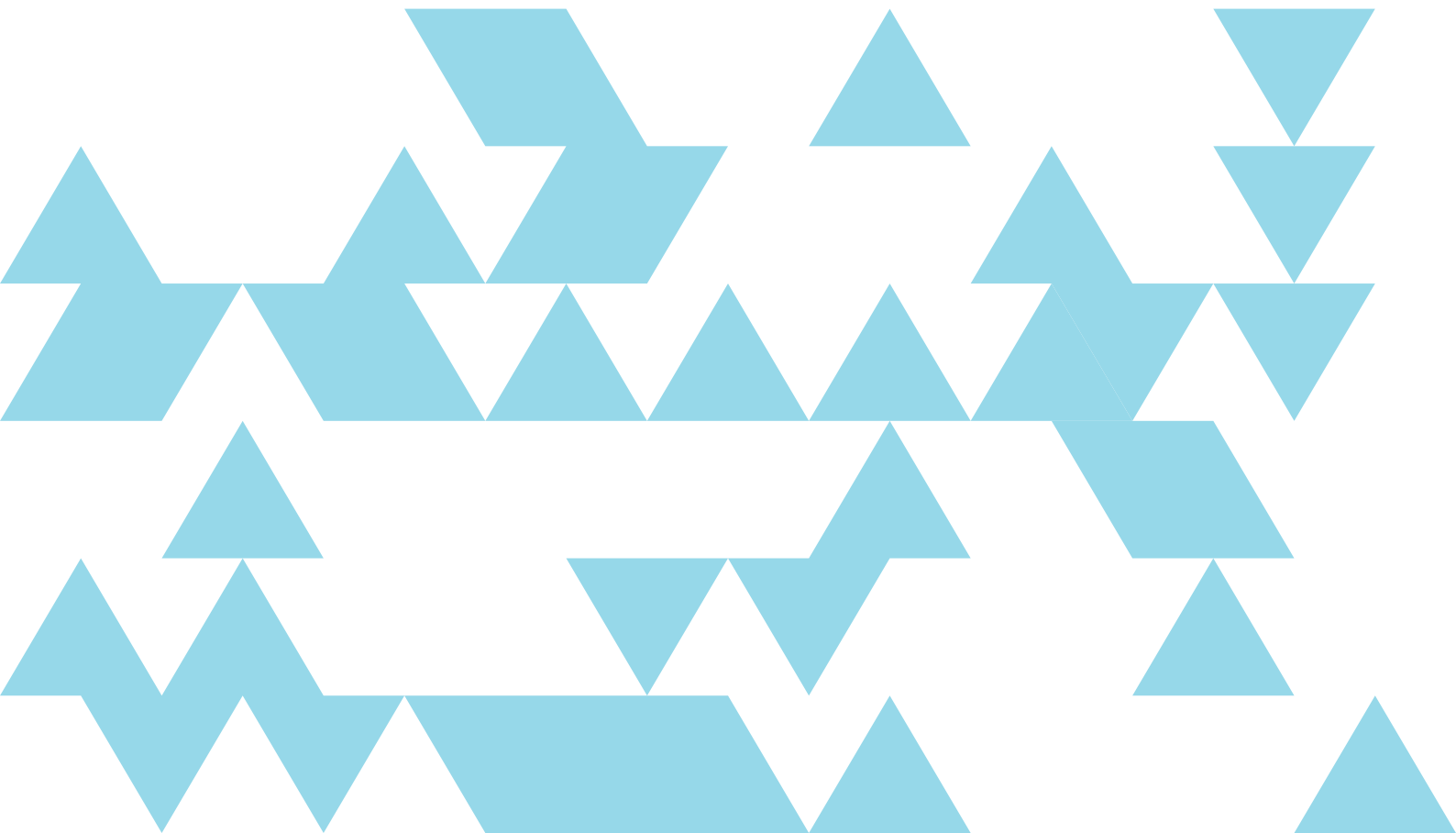

TIKANGA MŌ NGĀ PAEREWĀ PĀPĀHO I AOTEAROA

POUAKA WHAKAATA, REO
IRIRANGI KOREUTU ME TE
POUAKA WHAKAATA UTU HOKI

I whakawhakanaketia e ngā kaipāpāho me te BSA i muri i te uiui ki ētahi atu o te hunga whaipānga me te hunga tūmatanui, ā, ka tukuna kia whaimana mai i te 1 o Hōngongoi 2022.

Ki te puta tūpono he rerekētanga i waenga i tēnei Tikanga me ngā rauemi a te BSA o mua pēnei i ngā tikanga, i ngā pito tuhinga tohutohu ā-ture, i ngā whakaaro tohutohu hoki, ka mana ko tēnei Tikanga.

Ngā ihirangi

KŌRERO WHAKATAKI 2

WĀHANGA 1 – NGĀ KAWENGA PĀPORI 5

PAEREWA 1 – HE IHIRANGI HARA, MŌRIHARIHA HOKI 6

PAEREWA 2 – TE PĀNGA KI NGĀ TAMARIKI 9

PAEREWA 3 – TE WHAKATAIRANGA I TE WHANONGA TUREKORE,
TŪHOURANGI RĀNEI 11

PAEREWA 4 – TE WHAKAHĀWEA ME TE WHAKAHAHANI 12

WĀHANGA 2 – KO TE PŪRONGORONGO HANGARITE ME TE TŌTIKA I ROTO I NGĀ PITOPITO KŌRERO, NGĀ KŌRERO O TE WĀ ME NGĀ IHIRANGI MEKA 14

PAEREWA 5 – WHAKATAUTIKA 15

PAEREWA 6 – TŌTIKATANGA 16

WĀHANGA 3 – TE MŌTIKA KI TE TŪMATAITINGA ME TE MAIMOATANGA TŌKEKE 18

PAEREWA 7 – TŪMATAITINGA 19

PAEREWA 8 – TŌKEKE 20

TE HĀTEPE AMUAMU O TE BSA 22

KŌRERO WHAKATAKI

Kōrero whakataki

Ina tiro ana mātau ki anamata mā te whakatika i te Puka Tikanga Pāpāho e herea tonutia ana mātou e ngā mahi o mua.

Ka puta mai te Tikanga i te Broadcasting Act 1989, ā, kāore i tino whakatikahia mō te 33 tau. Engari kua huri kē te pāpori, ā, he nui ngā panoni o te taiao e whakahaeretia ana te Tikanga nei.

Nā te ipurangi, me ngā hangarau kua whakamanahia e te ipurangi, i tino rerekē ai ngā āhua whakawhiti kōrero, me te nui rawa me te kanorau o ngā mōhiohio me ngā ihirangi e taea ana te whakatapoko.

Ahakoia he nui ngā hua ki te pāpori, he maha ngā matapaki me ngā āwangawanga mō te mahi a ēnei panoni ki te tohatoha i ngā mōhiohio hapa me ngā mōhiohio teka, ngā rawa whakakino, te whakawehewehe, te pānga hoki ki ngā wāhanga 'tawhito' o te rāngai pāpāho, pērā i te pāpāho, ā, ki te manapori anō hoki.

He pāpori kanorau rawa mātau ināianei (neke atu i te 160 ngā reo e kōrerohia ana i Aotearoa) me te aha, he huhua ngā whakaaro me ngā tirohanga. Kua whakaatahia tēnei i roto i tā mātau rangahau, e whakaatu ana he tino rerekē ngā waiaro ki ngā take pērā i te whakahāwea me te whakahahani.

He taiao rerekē rawa hei whakamārama i ō mātau ture e arotahi ana kia whakatūturuhia te tika o te mahi matua a ngā kaipāpāho i roto i tō mātau pāpori. Ahakoia he nui ngā kōrerorero mō ngā ahunga hou ki te whakarite ihirangi, kāore anō kia puta mai.

Nā reira, me whakatūturu mātau, ki te whānuitanga e whakaaetia ai i raro i te ture, e whakaata ana te tikanga i te horopaki ao hou, ā, he ngāwari kia mārāma te hunga mātakitaki. Me pēnei mātau me te kore aukati rawa i te wātea ki te whakaputa whakaaro – he tūāpapa o ngā manapori kaha, ā, he mea whakahaumarū i roto i te New Zealand Bill of Rights Act.

Kei te aro anō mātau ki ngā mātāpono o te pātuitanga, o te tiaki me te whai wāhi mai e ai ki Te Tiriti o Waitangi me te whakaaroaro anō ki ngā hiahia, ki ngā tūmanako, ki nga uara hoki o te tangata whenua. E mōhio ana tēnei Mana ki te hononga hira e taurangitia ana e Te Tiriti, ā, he mahi anō māna ki te whakatūturu e whakaatahia ana

i roto i ana mahi me te tangata whenua, ngā kaipāpāho me te hunga mātakitaki.

Ahakoia kua whakarāpopotohia, kua urutauhia hoki te Tikanga me ngā aratohu e whai ake nei, e pono tonu ana ki ngā mea kua akohia e mātau mai i te tau 1989, engari e whakaata ana hoki kua huri te ao, ā, ka pērā tonu haere ake nei.

Whakamāramatanga

Ka waihanga te Broadcasting Act 1989 (te Ture) i tētahi pūnaha o ngā paerewa pāpāho. Ka whakarato tēnei Tikanga i te ārahitanga mō ngā paerewa ki ngā kaipāpāho katoa (tae atu ki te hunga nō te reo irirangi, te pouaka whakaata koreutu, utu hoki) me ā rātau kaimātakitaki. I mua i te pānuitanga o tēnei Tikanga he tikanga rerekē mō tēnā atamira, mō tēnā atamira, ā, tērā ētahi rerekētanga hira e tūtohua ana, ā, e whakaatahia ana, mēnā e tika ana. He ture motuhake anō mō ngā whakaaturanga pōtitanga.

Mā te Ture e āhei ai te tangata ki te tuku amuamu ki tētahi kaipāpāho mēnā ki ō rātau whakaaro kua wāwāhia ētahi paerewa. Mō te hunga kāore e rata ana ki te urupare a te kaipāpāho ka taea e ia te heri ana amuamu ki Te Mana Whanonga Kaipāho (BSA) mō te whakataunga motuhake.

Te Mana Whanonga Kaipāho

Ina whakahaere ana i ngā amuamu, me tōkeke te BSA, me kua e tino ōkawa te whakahaere, ā, me aro atu ki ngā tikanga o te manatika. E tūtohu ana mātau i te hōhonutanga o te hāpori kanorau o Aotearoa, ā, e whakamātau ana ki te urupare tika ki ngā amuamu i roto i ngā horopaki ahurea rerekē, tae atu ki te rapu i ngā kupu āwhina ahurea motuhake me ngā whakamāoritanga motuhake ā-tuhi, ā-waha hoki ina tika ana.

E mōhio ana hoki te BSA ki tana mahi tiro-tiro me te whakatairanga i ngā herenga ā-ao o Aotearoa i raro, hei tauira, i te Whakapuakitanga o te Rūnanga Whakakotahi i ngā lwi o te Ao mō ngā Tika o ngā lwi Taketake me tana Kawenata mō ngā Matatika Tamariki.

Ka wātea ki te whakaputa whakaaro

He manapori mana ōrite a Aotearoa e uara ana i te kaupapa hira o ngā ihirangi a ngā kaipāpāho, i raro i te motika kia

wātea ki te whakaputa whakaaro me te hihiri me te kaha o te whakawhiti whakaaro me ngā whakaaro ka hua mai. Mā ngā kaipāpāho e uiui te hunga whaimana, whakaatu i tō mātau tuakiri, whakaata me te kōkiri i te ahurea. Mā rātou mātau e ako mō te ao, e whakangahau hoki.

Heoi anō, mēnā kāore i te whāia ngā paerewa ka puta mai he whakakino e parahau ana te aukati i te wātea ki te whakaputa whakaaro. E aro atu ana tō mātau pūnaha amuamu whakarite takirua ki tēnei. Ka herea mātau e te ture me te whakaaro whaitake kia tūpato i mua i te aukati i te wātea ki te whakaputa whakaaro. Ka kī te New Zealand Bill of Rights me pēnei anake mēnā 'e taea ana te āta parahau i roto i te pāpori wātea, manapori hoki'. He mea nui hoki te taumata o te whai pānga marea ki te pāpāhotanga hoki. He uaua te whakarite kia tautika engari koinā te kawenga o tēnei Mana i runga i te pānga tūmatanui.

Ngā Kaipāpāho

Ka hāngai ngā paerewa pāpāho ki ngā kaipāpāho pouaka whakaata, reo irirangi hoki o Aotearoa ahakoa he iti, he nui rānei. Ka pāpāhotia e tēnā atamira pāpāho, e tēnā atamira pāpāho te huhua o ngā whakaaturanga hei tautoko i ngā reo me ngā ahurea kanorau me ngā tūmanako o te hunga mātakitaki. He āhuetanga motuhake ā-turepapa tō Te Reo Māori, tō te Ao Māori hoki ki te pāpori o Aotearoa, ā, e whakaatahia ana tēnei i tō tātau ao pāpāho.

Kōwhiringa me te mana

Ko te tikanga o te āheinga o ngā tāngata ki te kōwhiri me te whakahaere i ngā mea e tūpono ai rātau i runga i te pouaka whakaata me te reo irirangi, me ngā tamariki me ngā rangatahi e tiakina ana e rātau, e tuaritia ana te kawenga mō te mātakitaki, te whakarongo haumarua e te hunga mātakitaki hoki. Ka whakarato ngā kaipāpāho ki ngā kaimātakitaki i ētahi taputapu, pērā i ngā raka mātua, ngā whakarōpūtanga, ngā tohutohu kaimātakitaki me ngā whakarōpūtanga wā i runga i te pouaka whakaata koreutu me te whakarite wā tika me ngā tohutohu kaimātakitaki i runga i te reo irirangi.

He āhuetanga nui tō te taumata kōwhiringa me te mana e wātea ana ki te hunga mātakitaki ina whakatau ana he aha ngā mea tōtika, ā, mēnā i whakatutuki ngā kaipāpāho i tō rātou kawenga. He iti iho ngā here kei te ao pouaka whakaata utu ki ērā o te pouaka whakaata koreutu nā ngā kōwhiringa a ngā kiritaki ina utu rātau kia whiwhi ai ngā whakapāhotanga.

Ngā paerewa, ngā aratohu me ngā takinga kōrero

I roto i ngā whārangi e whai ake nei ka whakatakoto mātau i ngā paerewa e waru e hāngai ana ki ngā pāpāho pouaka whakaata, reo irirangi hoki, tae atu ki ngā aratohu mō ngā mea e rua, ā, ka āta whakamāramahia e mātau i roto i te

takinga kōrero. Me mārama koinā rawa te tikanga o ngā aratohu me te takinga kōrero – ehara i ngā ture mārō, ā, kāore e ōrite ana ki te mana o ngā paerewa. Kei mua i te aroaro te whakatakoto kupu o ia paerewa me ana whāinga ina whakatau ana mātau mēnā kua whati te paerewa.

Me aro atu ki ngā aratohu me te takinga kōrero kia mōhio ki te whakamāramatanga o ia paerewa. E auahatia ana kia tāwariwari te whakahāngai me te whakamārama i ngā paerewa i runga i ngā āhuetanga me te horopaki motuhake, tae atu ki te taumata i pāpāhotia ai te ihirangi.

WĀHANGA 1

NGĀ KAWENGA PĀPORI

PAEREWĀ 1 – HE IHIRANGI HARA, MŌRIHARIHA HOKI

Me kua te ihirangi pāpāho e tino takahi i ngā paerewa hapori o te huatau me te whai i te tika, e whakaparanga pāhikahika rānei, e whakatīhengi rānei i te hunga mātakitaki, ina aro atu ana ki:

- te horopaki o te whakaaturanga me te horopaki whānui o te pāpāho, me
- ngā mōhiohia ka tukuna e te kaipāpāho kia āhei te hunga mātakitaki te whakahaere i te kōwhiringa me te mana o ā rātau mātakitaki, whakarongo rānei, tērā rānei o ā rātau tamariki.

Ngā Aratohu

Kōrero Whānui

- 1.1 Ka whakarite tēnei paerewa i ngā pāpāhotanga me ngā whakaaturanga onioni, te kirikau, te whakarekereke, te kanga rānei, ētahi atu whakaaturanga rānei he nui te tūponotanga o te whakaparanga, o te ngaukino rānei.

Ko te horopaki e puta ai aua ihirangi me te horopaki whānui o te pāpāho he hira ina aromatawai ana mēnā i wāhia e tētahi pāpāho ngā paerewa. Kei roto pea i tēnei:

- ko te whai pānga tūmatanui¹ ki te hōtaka
- te āhua o te pāpāhotanga
- te whakarōpūtanga o te pāpāhotanga (ina hāngai ana)
- te wā o te pāpāhotanga (mō te reo irirangi me te pouaka whakaata koreutu)
- he tohutohu/whakatūpato mō te hunga mātakitaki
- te hunga mātakitaki e hāngai ana
- ngā tūmanako o ngā kaimātakitaki mō te hōtaka me te hongere/teihana

- ētahi atu kōrero e wātea ana ki ngā kaimātakitaki mō te ihirangi, tae atu ki ngā whakaputaranga me ngā whakatairangatanga

- ko te taumata mana ētita o te hōtaka a te kaipāpāho (tae atu ki te āhuatanga mēnā i te matawā, i tāhoputia tōmuatia rānei te pāpāhotanga, i whiwhia rānei mā te hongere whakawhiti)

- ētahi mahi a te kaipāpāho ki te whakaiti i te pānga o te whakaaturanga hara pea ka pāpāhotia i runga i te ohore, te kore mōhio rānei (hei tauira, mā tētahi rōpū kē)

- ētahi atu whakahaumarua e wātea ana, hei tauira hangarau tātari.²

1.2 Mō ngā whakaaturanga reo irirangi:

- He wāhi rītaha te whakawhiti kōrero, nō reira ka tukuna he wāhanga ki a rātau kia taunanawe me te tautohetohe mō te painga o ngā tautohe pakari.
- Ki te pāhotia kōpekati he whakaaturanga hara nui mai i tētahi rōpū kiritoru, ko te tikanga kāore e wāhia te paerewa mēnā ka tere te whakatika a te kaihautū i te take.

Te kōwhiringa me te whakahaere a te hunga mātakitaki

- 1.3 Ina whakarato ngā kaipāpāho i ngā mōhiohia rite, haepapa hoki ki te hunga mātakitaki mō te āhuatanga o ā rātau whakaaturanga, ā, ka whakamana i a rātau ki te whakahaere i te kōwhiringa me te mana o ā rātau mātakitaki, whakarongo hoki, me tērā o ā rātau tamariki, he iti iho te tūponotanga o te whatinga o ngā paerewa.

Te whakarōpū i ngā whakaaturanga pouaka whakaata

- 1.4 Me tika te whakarōpū i ngā whakaaturanga, me te pāpāhotanga o ngā whakarōpūtanga e whai ake nei ki ngā ihirangi katoa, hāunga ngā pitopito kōrero, ngā kōrero o te wā, ngā hākinakina me ngā ihirangi mataora:

G – Arowhānui: Kua whakaaetia mō te mātakitaki a te katoa:

G – General: Approved for general viewing:

Ko ngā whakaaturanga kāore he ihirangi kāore i te hāngai ki ngā tamariki. Ehara i te mea mā

¹ Ko te whai pānga tūmatanui he kōrero mō tētahi take ka whai pānga pea ki tētahi wāhanga nui o te taupori o Aotearoa. He nui ake i te pānga noa ki te marea.

² Ko te tikanga o te Hangarau tātari he hangarau e whakaratoa ana mā te pouaka whakaata, pouaka aho, tētahi atu ara rānei e taea ai te ihirangi motuhake te aukati e te hunga mātakitaki. E mōhiohia nei hei raka mātua, whakahaere mātua, waehera PIN, raka taumata, tātari ihirangi rānei.

ngā tamariki ngā whakaaturanga engari kia kaua he ihirangi e whakarururu ana, e ahotea rānei i a rātau.

PG – Tohutohu ā-Matua: E tūtohua te Tohutohu ā-Matua mō ngā kaimātakitaki tamariki ake:

PG – Parental Guidance: Parental Guidance recommended for younger viewers:

Ko ngā whakaaturanga whai ihirangi mō ngā kaimātakitaki pakeke ake engari ehara i te mea kāore i te pai ki ngā tamariki ina whai matua, pakeke rānei hei ārahi.

M – Ngā Kaimātakitaki Pakeke: E tika ana mā ngā kaimātakitaki pakeke 16 tau, pakeke atu:

M – Mature Audiences: Suitable for mature audiences 16 years and over:

Kei roto pea i ngā whakaaturanga te whakarekerekere, ihirangi onioni, reo kangakanga, kaupapa pakeke, kirikau, ētahi atu ihirangi rānei e werowero ai i ētahi tamariki me ētahi pakeke. Kei roto pea ētahi whakaaturanga me tētahi pānga āhua kino me ngā kaupapa e tika ana mā te tirohanga pakeke.

16 – Kaua e matakina e te hunga i raro i te 16 tau:

16 – People under 16 years should not view:

Kei roto i ngā hōtaka ētahi ihirangi taikaha, āhuratanga motuhake rānei kei waho i te whakarōpūtanga M. Tērā pea kei roto te nui ake o ngā ihirangi hōkakatanga, te reo kangakanga, te whakarekerekere motuhanga, me ētahi kaupapa pakeke taikaha ake.

18 – Kaua e matakina e te hunga i raro i te 18 tau:

18 – People under 18 years should not view:

Kei roto i ngā hōtaka ētahi kaupapa uaua, kino rānei ki ētahi kaimātakitaki pakeke pea.

- 1.5 Ko ngā pitopito kōrero, take o te wā, hākinakina me ngā ihirangi matawā kāore i raro i te whakarōpūtanga, he wehe kē nō te āhua. I te nuinga o te wā, e hāngai ana tēnei ihirangi ki ngā pakeke, ā, ko te kawatau ka tirohia ngā tamariki e matakitaki ana, e whakarongo ana rānei. Engari, me mātua mōhio ngā kaipāpāho ki ngā pānga o ngā tamariki me ētahi atu paerewa pāpāho me te whakauru tohutohu mā te hunga matakitaki ina tika ana, kia āhei ai te hunga matakitaki te kōwhiri.
- 1.6 Me ū ngā whakatairanga mō ngā whakaaturanga ki te whakarōpūtanga o te whakaaturanga ka whakaaturia.

Ngā tohutohu kaimātakitaki (tae atu ki ngā whakatūpatu)

- 1.7 Me pāpāho te tohutohu tika i mua i ngā ihirangi e rerekē ana ki ngā whāinga kaimātakitaki, ka whakatūhēngi i ngā tamariki, ka whakaparanga,

ka whakatūhēngi rānei i tētahi wāhanga nui o ngā kaimātakitaki rānei.

- 1.8 Ko te whakatau mēnā e tika ana tētahi mea ka hāngai ki te atamira pāpāho, te āhuratanga o ngā ihirangi me te taumata o te whakahaere ētita o te kaipāpāho. Ka pēnei pea te tohutohu hunga matakitaki:

- ā-waha anake (i runga i te reo irirangi)
- tētahi, ētahi rānei o ngā waitohu tohutohu e whai ake nei (mō ngā whakaaturanga pouaka whakaata):

C – ka mōrihariha pea ngā ihirangi
C – content may offend

L – ka mōrihariha pea te reo
L – language may offend

V – he whakarekerekere kei roto
V – contains violence

S – ka mōrihariha pea ngā ihirangi hōkaka
S – sexual content may offend

- tētahi tohutohu kaimātakitaki ā-mata anō, ā-tuhi, ā-tuhi me te ā-waha rānei (mō te taumata kaha ake o te hōtaka pouaka whakaata, ihirangi rānei he nui te tūponotanga ka whakatūhēngi i ngā tamariki).

Ka kōwhiri hoki pea ngā kaipāpāho ki te tāpiri i ngā mōhiohio āwhina ā-waea ina aro atu ana ngā ihirangi, ka āta whakaatu rānei, i ngā take pērā i te pāwhera, te taitōkai, te whakamomori rānei.

- 1.9 Ko te āhuratanga o ngā tohutohu me āta tautuhi kia āhei ai ngā kaimātakitaki te kōwhiri i runga i te mōhiohio mō ngā ihirangi e pā mai ki a rātau, ki ā rātau tamariki hoki, me te karo atu i ngā taipitopito ka pāhikahika pea te whakatūhēngi, te whakaparanga rānei.

Te whakaatu i ngā whakarōpūtanga me ngā tohutohu kaimātakitaki mō ngā whakaaturanga pouaka whakaata

- 1.10 Me kite, ā, me whakaaro e te hunga matakitaki ngā whakarōpūtanga me ngā waitohu tohutohu kaimātakitaki (C, L, V, S). Me whakaatu ēnei:

- i te tīmatanga o ngā whakaaturanga i whakarōpūtia hei G, hei PG rānei
- i te tīmatanga o ngā whakaaturanga, ā, (mō te pouaka whakaata koreutu) i muri i ia whakatā mō ngā ihirangi i whakarōpūtia hei M, 16, 18 rānei.

- 1.11 E tika ana mō ngā whakaaturanga pouaka whakaata kia whakaurua ngā whakarōpūtanga, tohutohu kaimātakitaki/waitohu tohutohu (mēnā tērā ētahi) me te tautuhinga o te whakaaturanga i roto i ngā arataki hōtaka tāhiko, me ngā arataki tā ina āhei ana.
- 1.12 E mōhiohia ana mō te pouaka whakaata utu, kāore e taea i te nuinga o te wā kia whakaatu i ngā tohutohu kaimātakitaki mō ngā hongere whakawhiti nō tāwāhi, me te iti, te kore rawa rānei o te whakaurunga ētita.

Te whakarite wā tūtika

- 1.13 Me tūtika te whakarite wā a ngā kaipāpāho, me te āta whakaaro ki te hunga mātakitaki ka kitea nuitia, ā, e hāngai ana, ngā pānga ki ngā tamariki, te āheinga o te hunga mātakitaki ki te whakahaere i te kōwhiringa me te mana, me ngā paerewa hāngai katoa.
- 1.14 Ko te tikanga o te whakarite wā tūtika mō te pouaka whakaata utu, inarā e wātea ana te hangarau tātari, ko te whakarite e tika ana ngā whakaaturanga i runga i tētahi hongere mō te hunga mātakitaki e hāngai ana, te kaupapa rānei, o taua hongere, kaua ko te wā e pāpāhotia ana, ā, e mōhiohia ana kāore te kaipāpāho e whakarite wā mō ngā whakaaturanga i runga i ngā hongere whakawhiti.
- 1.15 Mēnā e wātea ana te hangarau tātari whitake ki te hunga mātakitaki, ā, e kaha whakatairangahia ana e te kaipāpāho, he iti iho te tūponotanga kia whakaetia ngā amuamu mō te whakarite wā o ngā whakaaturanga pouaka whakaata.
- 1.16 Mō ngā whakaaturanga koreutu:
- Ka taea te whakaatu i ngā whakaaturanga G, PG hoki i ngā wā katoa.
 - Ka taea te whakaatu ngā whakaaturanga M i waenga i te 9am me te 3pm i ngā rā mahi (engari rawa i ngā hararei kura, tūmatanui hoki, e ai ki Te Tāhuhu o Te Mātauranga), ā, me muri i te 7.30pm ki te 5am.
 - Ka taea te whakaatu i ngā hōtaka 16 i muri i te 8.30pm, tae noa ki te 5am.
 - Ka taea te whakaatu i ngā hōtaka 18 i muri i te 9.30pm, tae noa ki te 5am.
 - Me āta whakaaro ngā kaipāpāho ina whakarite wā ana mō ngā ihirangi kua whakarōpūtia hei M,

16, 18 hoki, tae atu ki te whakawhitinga mai i te whakaaturanga G, PG rānei ki te whakaaturanga M, 16, 18 rānei.

- Me whaiwhakaaro ngā kaipāpāho ki ngā pānga ki ngā tamariki ina whakarite wā ana mō ngā whakaaturanga pakeke (M, 16, 18 rānei) i ngā wā e mōhiohia ana he wā mātakitaki mā ngā tamariki (tirohia Aratohu 2.1), ā, i te wā o ngā whakaaturanga i āta whakaritea mā ngā kaimātakitaki tamariki kia kaua e kotiti ngā kaupapa me ngā ihirangi i te whakarōpūtanga o te whakaaturanga.

1.17 Mō ngā whakaaturanga utu/ohauru:

- Ko ngā hōtaka ka whakarōpūtia hei G, PG, M, 16 rānei e taea ai te pāpāho i ngā wā katoa, mēnā e whāia ana ērā atu paerewa pāpāho hāngai.
- Ko ngā hōtaka ka whakarōpūtia hei 18 ka taea te whakaatu ki ngā hongere kounga³ ahakoa te wā, engari me ū ki ētahi atu o ngā paerewa pāpāho.
- Ko ngā ihirangi kua whakarōpūtia hei 18 e taea ai te pāpāho i ngā wā katoa i runga i ētahi atu hongere, mēnā e wātea ana te hangarau tātari mō te koreutu, ā, he riterite tonu te whakatairanga ki te hunga mātakitaki, ā, ka ū ki ētahi atu o ngā paerewa pāpāho.
- Ina kāore e wātea mai ngā hangarau tātari, ko ngā hōtaka whakarōpū me whakaatu anake mai i te 8pm me te 6am, te 9am me te 3pm rānei (i tua i ngā rā mahi, hararei kura, hararei tūmatanui hoki me whakaatu anake mai i te 8.30pm ki te 5am).
- Ko ngā whakaaturanga ai pakeke mataaho e whakarōpūtia ana hei 18 me whakaatu anake ki ngā hongere kounga.

Takinga kōrero

Kōrero Whānui

Ko tā tēnei paerewa he tiaki i ngā kaimātakitaki, kei tūpono i te mātakitaki, te whakarongo rānei ki ngā pāpāho tērā pea ka puta he hara, ahoatea pāhikahika rānei, te whakaiti rānei i ngā paerewa a te iwi.

He rerekē rawa ngā waiaro, ā, ka kuneroa tonu i roto i te pāpori kanorau o Aotearoa. Nō reira me tūpato

³ Ko te hongere kounga, he hongere pouaka whakaata utu ka ohauru atu ngā kaiohauru mō tētahi utu, i tua atu i tētahi utu whakauru mō ngā whakarātanga taketake o tētahi ratonga ohauru, utu rānei.

tonu ina whakaarohia ana ngā take huatau me te whai i te tika. Kaua ngā whakaaro o te hunga āritarita e tohutohu he aha ngā mea ka whakapāhotia. Heoi anō, me kaua ngā pāpāhotanga e takahi i ngā ritenga hapori, e whakatīhengitia pāhikahikatia rānei te hunga mātakitaki.

He hira te horopaki

Ka tautoko pea te horopaki i te whakaurunga o ngā whakaatuhanga whakatarā, ka whakaiti rānei i te whakamamae. Hei tauira, e hāngai ana te wā o te pāpāhotanga i runga i te pouaka whakaata koreutu nā te mea he whakarōpūtanga wā ōna, engari kāore e hāngai ana ki te pouaka whakaata utu me te kore whakarōpūtanga wā. He iti iho ngā herenga kei te ao pouaka whakaata utu nā ngā kōwhiringa a ngā kiritaki ina utu rātau kia whiwhi ai ngā whakapāhotanga. I te nuuinga o te wā ka whakaaehia ngā whakaatuhanga pāpāho whakapātaritari i te pō, i tētahi whakaaturanga karere, hei wāhanga rānei o tētahi kōrero whakaari. He pērā hoki ngā whakaatuhanga werowero e whakaneke ana i tō mātau māramatanga ki ngā take hira. E mōhio ana hoki mātau he nui ake te pānga o te whakarekereke mēnā e whakaahuatia ana i runga i te pouaka whakaata. Kei ia āhuetanga anō āna ake meka, horopaki hoki.

Kōwhiringa me te mana

Ko te āheinga o tētahi hunga mātakitaki ki te kōwhiri i tāna e hiahia ana ki te mātakitaki, ki te whakarongo rānei, me te ārai i te mātakitaki, te whakarongo rānei a ngā tamariki i ngā whakaaturanga kāore i te tika tētahi āhuetanga nui o te whakariterite he aha ngā mea e pai ana. Ko ngā whakaatuhanga whakarekereke, mōrihariha, whakatīhengi rānei e taea māmātia ai i roto i tō tātau pāpori, ā, nō reira ka pāhotia ēnei momo whakaatuhanga. Heoi anō, e hiahiatia ana ngā whakahaumarū tika hei ārai i te pānga ki te hunga me kaua e kite, e mātakitaki hoki, ki te hunga rānei kāore i te hiahia kia kite, kia mātakitaki hoki.

E hāngai ana ki te atamira, ka āhei ngā kaipāpāho te whakarato i te whakahaumarū tika mā ngā tohutohu/whakatūpato, te whakarite wā tika, ngā whakarōpūtanga wā, te whakarōpūtanga, ngā arataki whakaaturanga tāhiko, te hangarau tātari hoki/rānei e whakamana ana i ngā mātua me te hunga tiaki tamariki ki te aukati i ētahi ihirangi motuhake.

Mēnā kua whakatairanga ngā kaipāpāho i te hangarau tātari, ka whakaarohia tēnei ina aromatawai ana mēnā kua rahi te whakahaumarū i te whakakino.

He hira rawa ngā whāinga kaimātakitaki. Tāpiri atu ki ngā tūmanako e whakatūhia ana mā ngā taputapu i runga ake, tērā ētahi kaimātakitaki kē e whāia ana e ētahi whakaaturanga, kaipāpāho rānei (hei tauira, reo irirangi), e tika ana tā rātau kōwhiri me te whakarite wā mā rātau. He wāhanga ake tō te reo irirangi whakawhiti kōrero ināianei, nā tōna āhua werowero, pakari hoki, ā, ka rerekē pea ngā paerewa mō ngā whakaaturanga pēnei.

Ngā mōhiohio whakaaturanga – ngā rerekētanga i runga i ngā atamira rerekē

Ka rerekē ētahi āhuetanga o tēnei paerewa i runga i ngā atamira rerekē. Ko te mea nui ko te rerekētanga o te whakatinana, kore rānei, o ngā whakarōpūtanga me ngā whakarōpūtanga wā.

I te horopaki pouaka whakaata koreutu, kei reira ngā whakarōpūtanga kua tautuhia me ngā whakarōpūtanga wā hāngai (G, PG, M, 16 me 18). Kāore hoki he whakarōpūtanga wā mō te reo irirangi, engari e āhukahukatia ana tērā pea kei te whakarongo ngā tamariki i ētahi wā anō o te rā (hei tauira, i mua, i muri i te kura tae noa ki te 8.30pm i ngā rā mahi, me ngā wiki mutunga). He ōrite ngā whakarōpūtanga me ngā tohutohu kaimātakitaki e whakamahia ana e te pouaka whakaata utu ki ērā a te pouaka whakaata koreutu, engari kāore e aukatia e ngā whakarōpūtanga wā.

PAERewa 2 – TE PĀNGA KI NGĀ TAMARIKI

Me mātua whakarite ngā kaipāpāho ka taea te tiaki ngā tamariki⁴ mai i ngā ihirangi tērā e pā kinotia ana rātau.

Ngā Aratohu

Kōrero Whānui

- 2.1 Me whakarite ngā kaipāpāho ka āhei te whakahaumarū ngā tamariki i ngā ihirangi e whakaaweawetia kinotia ai rātau i te wā e mōhiotia

4 Ko te 'tamaiti' kāore anō kia eke ki te 14 tau.

ana e mātakitaki ana, e whakarongo ana rānei rātau – i te nuinga o te wā tae atu ki te 8.30pm (otirā i mua i te kura, i muri hoki i te kura), ā, i ngā wiki mutunga me ngā hararei tūmatanui. Kāore i te whakaarohia he wā mātakitaki, whakarongo rānei te wā kura.

2.2 Ko ngā whakaatuhanga ka whakaarohia i raro i tēnei paerewa ko ēnei:

- ngā whakaatuhanga hōkakatanga, kaupapa rānei
- ngā ihirangi whakarekerekere, kaupapa rānei
- reo kangakanga
- ngā rīri pāpori, kāinga rīri rānei
- ngā whanonga mōrearea, whakararuru, hē ā-ture rānei
- ngā whakaatuhanga e whakaiti ai, e tūkinō ai rānei ngā tamariki, kararehe rānei
- ngā whakaahuatanga taikaha o ngā tāngata e tino mamae ana, e ahotea ana rānei

he mea i tua atu i ngā whāinga kaimātakitaki mō taua momo whakaaturanga, te whakarōpūtanga whakaaturanga rānei.

2.3 He whakaarorotanga nui te horopaki ina aromātai ana i ngā amuamu i raro i tēnei paerewa, tae atu, ina hāngai ana ki te whakarōpūtanga o te whakaaturanga me te tohutohu kaimātakitaki, te wā o te pāpāho, te kaupapa me te hunga mō rātau me ō rātau tūmanako, mēnā e wātea mai ngā hangarau tātari, ā, mēnā i whakatairangahia e te kaipāpāho, te pānga tūmatanui o te pāpāho me ngā āhuratanga pare atu i ngā mamae ka tūpono puta ki ngā tamariki, pēnei i te pukuhōe, hua mātauranga rānei.

Pouaka whakaata koreutu me te pouaka whakaata utu

- 2.4 Ka whakahaumarutia pea ngā tamariki mā ngā pūnaha haumarua, hei tauira te hangarau tātari. I ngā wāhi e wātea ana ēnei, me āta whakatairanga, auau hoki ki ngā kiritaki.
- 2.5 Ko ngā ihirangi whakarōpū M, teitei ake rānei, otirā me ērā he whakaatuhanga hōkakatanga, whakarekerekere hoki kei roto, kia kaua e whakaaturia i te taha o ngā ihirangi e hāngai ana ki te tamariki (i runga i te hongere ōrite).
- 2.6 Ko ngā kaupapa me ngā wāhanga kei ngā ihirangi pakimaero e whakarite ana i ngā take nanape ki te tamariki, pēnei i ngā riri ā-whare, te whakamōraro tamariki, te tūkinō rānei, me whakarōpū tika me te whakarite wā tika. I te nuinga o te wā i te

horopaki pouaka whakaata utu, ko te ārai i taua momo ihirangi i runga i ngā hongere e hāngai ana ki ngā tamariki.

- 2.7 Me āta tūpato te whakarite wā me te whakarōpū i ngā whakaahuatanga o ngā ihirangi whakarekerekere e tino tūturu te āhua tērā ka kitea pea e ngā tamariki.
- 2.8 Ina whakapāhotia ngā hōtaka i runga i te pouaka whakaata koreutu i ngā wā mātakitaki a ngā tamariki (tirohia te Aratohu 2.1) ngā whakaaturanga whai whakaatuhanga kāore i te tūmanakohia e te hunga mātakitaki ka mutu ko te tikanga ka nanape i ngā tamariki, me pāpāho he tohutohu kaimātakitaki ā-tuhi, ā-tuhi me te ā-waha rānei. Me whāiti te āhua o te tohutohu kia taea e ngā mātua, kaitiaki rānei te tuku whakatau i runga i te mōhio mō te whai wāhi o ā rātau tamariki ki ngā ihirangi, me te karo i ngā taipitopito ka nanape, ka whakaohoho rānei i ngā tamariki.
- 2.9 I roto i ngā pitopito kōrero, ngā take o te wā me ngā whakaaturanga pono e pāhotia ana i runga i te pouaka whakaata koreutu, ko ngā whakaatuhanga nanape, whakaohoho me tika ngā whakaaturanga ki te pānga pāpori. Me āta whakaaro, me whakaaro matawhāiti hoki ngā kaipāpāho ina whiriwhiri ana i ngā taipitopito taikaha kia whakaurua atu ki ngā whakaaturanga pitopito kōrero, ā, me whakapāoho tohutohu kaimātakitaki ina tika ana, inarā i te wā pea e mātakitaki ana ngā tamariki.

Pouaka whakaata utu

- 2.10 Me kaua e whakatairanga ki te tamariki ngā ihirangi i runga i te pouaka whakaata utu kāore i te tika kia mātakitakihia e te tamariki, ā, me pāpāho kia tutuki i te Paerewa 1.
- 2.11 Ko ngā hongere pouaka whakaata utu e hāngai ana ki ngā tamariki me whai ihirangi anake e tika ana mā te tamariki.

Reo irirangi

- 2.12 Ka hāngai anake tēnei paerewa ki ngā wā reo irirangi e whakaarohia ana i te whakarongo ngā tamariki (i te nuinga o te wā, i te wā o ngā wā whakarongo mā ngā tamariki – tirohia Aratohu 2.1).

Takinga kōrero

Ko tā tēnei paerewa he tautoko i ngā mātua me te hunga tiaki tamariki ki te karo i ngā whakaatuhanga ka nanape pāhikahika i a rātau tamariki, he kino, he

whakararu rānei i ō rātau whanaketanga ā-tinana, ā-hinengaro, ā-pāpori rānei.

Ka kapia te mātakitaki, te whakarongo rānei a ngā tamariki ki ngā pāpāhotanga. Mēnā ka kōrero tētahi amuamu mō te tōkeke, mō ngā āwangawanga tūmataiti rānei mō tētahi tamaiti i whakaatuhia, ka kōrerohia rānei i roto i te pāpāhotanga me whakahaeretia i raro i aua paerewa.

E hāngai ana ki te atamira, ka āhei te whakarato i te pānga ki ngā tamariki i runga i ngā ara huhua, tae atu ki ngā tohutohu/whakatūpatō, whakarite wā tika, whakarōpūtanga wā, whakarōpūtanga, te hangarau tātari hoki/rānei e whakamana ana i ngā mātua me te hunga tiaki tamariki ki te aukati i ētahi ihirangi motuhake.

E kore e taea e ngā kaipāpāho te ārai i ngā tamariki mai i ngā ihirangi katoa kāore pea i te tika mō rātau. Ko te whāinga he tautoko i a rātau ki te whakapāoho atu ki tētahi hunga mātakitaki whānui – i te horopaki rānei o te pouaka whakaata utu, te whakarato ihirangi whānui ki ngā hunga mātakitaki whāiti i kōwhiri ki te ohauru ki ngā hongere motuhake – me te whai upane whaitake ki te tiaki i ngā tamariki mā te hoatu ki ngā kaimātakitaki me ngā kaiwhakarongo hoki, ngā mōhiohio me te hangarau tātari. Kei ngā mātua/hunga tiaki tamariki hoki te kawenga ki te whakahaumarū i ngā tamariki, ā, me whakamahi i ngā mōhiohio me ngā taputapu e wātea ana mō tēnei take. Ki a mātua nei, ko nga kaipāpāho katoa e whakamahi ana i ngā hangarau tātari, i ētahi atu whakahaere urunga ki ngā ihirangi pāpāho rānei, me whakamōhio atu ki te hunga mātakitaki, e wātea ana, ā, he pēhea te whakamahi.

E hāngai ana te paerewa pānga tamariki ki te paerewa ihirangi mōrihariha me te whakatūhingi e aro atu ana ki ngā āhuatanga horopaki ōrite. Engari, kei te arohia ngā rerekētanga. Ko te aro o tēnei paerewa ko te whakamamae e ahurei ana ki te tamariki; ko ngā ihirangi pea e whakamamae ana i ngā tamariki ehara pea i te whakamamae, i te mea ohorerere rānei ki te hunga mātakitaki whānui.

PAEREWĀ 3 – TE WHAKATAIRANGA I TE WHANONGA TUREKORE, TŪHOURANGI RĀNEI

Me kua e nui te tūponotanga ka whakatairanga te ihirangi pāpāhotanga i te whanonga turekore, tūhourangi rawa rānei, i muri i te aro atu ki te

horopaki me te āheinga o te hunga mātakitaki ki te whakahaere i te kōwhiri me te mana.

Ngā Aratohu

- 3.1 He mea nui te horopaki i roto i te tātari i te pānga tika o te whakaaturanga. Kei roto pea i tēnei te whakaaro mēnā ko ngā ihirangi hāngai:
- e parahautia ana e te horopaki (tirohia te Aratohu 1.1)
 - e parahautia ana e te pānga tūmatanui, i roto i ngā kōrero o te wā, ngā take o te wā me ngā ihirangi meka, ā, kāore e whakaurua ana ngā taipitopito whakaahua kāore i te pai, kāore he take rānei, inarā he nui te tūponotanga e mātakitaki ana, e whakarongo ana rānei ngā tamariki
 - e kawe ana i te tohutohu kaimātakitaki, te waitohu tohutohu rānei ina tika ana, ā, kei roto pea ko ngā mōhiohio waea āwhina (tirohia ngā aratohu 1.7-1.9)
 - e āta whakarōpūtia ana, mō te whakaaturanga pouaka whakaata (tirohia te Aratohu 1.4)
 - i tūtika te whakaritenga wā (tirohia ngā aratohu 1.13-1.17)
 - he kaupapa pono, teka/whakaari rānei (ko ngā kaupapa teka/whakaari, hei āhua whakaaturanga auaha, he iti te tūponotanga ka whati i te paerewa).
- 3.2 Ko te taumata o te mana ētita o te kaipāpāho ki ngā ihirangi whakaaturanga he whiriwhiringa hira ina aromatawai ana i ngā amuamu i raro i tēnei paerewa. Hei tauira, kāore ngā kaipāpāho e whakatinana i te mana ētita, he iti rānei, ki ngā ihirangi e whakaaturia ana ki ngā hongere hāngai mai i tāwāhi.

Te whakatairanga waipiro

- 3.3 I tua atu i te tautuku ki ngā ture, whakaritenga rānei e pā ana ki te whakatairanga i te waipiro (tae atu ki te Tikanga o te Mana Paerewa Pānui hokohoko), me whai ngā kaipāpāho i ngā herenga mō te whakatairanga i te waipiro e hāngai ana ki te kaupapa whakaaturanga e whakapāohotia ana.
- 3.4 Te whakatairanga waipiro, ko te āhua ko tētahi, ētahi rānei o ēnei e whai ake:
- te whakatairanga i tētahi hua waipiro, waitohu, toa rānei ('whakatairanga')

- te tautoko ā-pūtea i tētahi kaupapa (‘tautoko ā-pūtea’)
- te taunaki i te inu waipiro (‘taunaki’).

3.5 Me tūtika te whakatairanga waipiro i roto i te pāpāhotanga, tae atu ki ngā mea e whai ake nei:

- kia kaua e akiaki i te hunga i raro i ngā tau ā-ture ki te whakapeto ki te hoko waipiro rānei
- kia kaua e puta i ngā whakaaturanga a ngā tamariki
- kia kaua e whakatuānui i te pāpāhotanga
- kia karo atu i te taunaki i te inu kaha i te waipiro me te whakaatu he mea pai e tūmanakohia ana tērā
- me whāiti ngā whakatairanga tautoko ā-pūtea ki te waitohu, ingoa, moko rānei, me te aukati i ngā karere hokohoko
- i ngā whakatairanga waipiro mō ngā whakaaturanga me mātua whakatairanga i te whakaaturanga, me pāpaku te whakatairanga i tēnei
- kāore e herea ngā kaipāpāho ki te whakakāhore i te whakatairanga waipiro mai i te whakaaturanga o tētahi huihuinga, āhuatanga rānei e whakapāohotia ana, ā, kei reira aua whakatairanga anō e kitea noatia ana i taua huihuinga, āhuatanga rānei – mēnā e āta whakaarohia ana te tohutohu i runga ake.

Takinga kōrero

Kōrero Whānui

Ko tā tēnei paerewa he ārai pāpāho e whakatenatena ana i ngā kaimātakitaki ki te takahi i te ture, he nui te tūponotanga rānei ka whakatairanga i ngā mahi taihara, i ngā mahi whakakino papori nui.

Te mahi turekore

Kāore tēnei paerewa e aukati i ngā kaipāpāho ki te matapaki, te whakaatu rānei i ngā whanonga taihara, ētahi atu mahi taihara rānei, ahakoa kāore e puta tā rātau whakahē i aua whanonga. Kāore e āraia ngā whakahēnga o ngā ture, o te ūruhitanga rānei o ngā kōti me ngā pirihihana. E aro ana te paerewa ki ngā pāpāho e āta tukituki ana, e whakatairanga ana rānei i te takahi i te ture, i ngā hātepe ā-ture rānei.

He wāwāhi i tēnei paerewa te werowero hāngai ki te takahi i te ture, mēnā ka whai pea te hunga mātakitaki i taua mahi. Ko ngā pāpāho e tautoko ana i ngā mahi taihara, e whakaatu ana hei mea pai, hei mea whakakatakata rānei ka hāngai pea ki tēnei. Ko ngā tohutohu e āta whakamārama ana me pēhea te mahi i tētahi mahi taihara ka tukituki anō pea i te ture me te whanonga tika.

Te mahi whakakino pāpori

Ko ngā mahinga whakararuraru nui ko ngā mahinga e ātete ana ki ngā ture me ngā kawa o te pāpori ki te āhua e kore e whakaaehia e ngā tāngata tokomaha (hei tauira, te taitōkai, te whakamomori, te kai whakapōauau). Kei roto ko ngā mahi he nui te tūponotanga ka pāngia ai he tāngata i roto i te ao tūturu. He whānui ake i te mahi turekore, ā, kei roto pea ētahi atu whanonga tūhourangi (hei tauira, te whakaweti tangata tūturu i roto i ngā pāpāhotanga).

PAERewa 4 – TE WHAKAHĀWEA ME TE WHAKAHĀHANI

Kaua rawa te ihirangi whakaaturanga e akiaki i te whakahāwea, whakahāhāni rānei, o tētahi wāhanga o te hapori e ai ki te ira tangata, aronga hōkaka, mātāwaka, pakeke, hauātanga, tūranga mahi, nā tētahi whakapuakitanga tika rānei o te whakapono, ahurea, whakapono tōrangapū rānei.

Ngā Aratohu

- 4.1 E tautuhia ana te ‘whakahāwea’ ko te whakatenatena i ngā whakaritenga rerekē o ngā tāngata o tētahi wāhanga o te hapori, kia kino ai ki a rātau. E tautuhia ana te ‘whakahāhāni’ ko te whakaiti i te uara o te mana o tētahi wāhanga ake o te hapori.
- 4.2 Ko te tikanga o te hira o te wātea ki te whakaputa whakaaro:
 - Me eke te whakaaturanga ki tētahi taumata teitei o te whakahē, me te mau weriweri, kino rānei, kia kīa he mahi whakahāwea, whakahāhāni rānei e wawāhi ana i te paerewa. Ka whakaarohia pea ngā ihirangi pāpāho e whakaaweawetia ana te whakakaha, te whakaū rānei i ngā whakaaro horapa.

- Ehara te whāinga o tēnei paerewa i te aukati i te whakapāoho i ngā whakaatuhanga:
- pono
- he kīanga tūturu o te kōrero taumaha, tātari, whakaaro rānei
- pukuhōhe tika, whakaari, pūhōhe rānei.

4.3 He whakaaro hira te horopaki ina aromatawai ana mēnā kua hē te pāpāhotanga (tirohia te Aratohu 1.1 mō ngā whakamāramatanga o te horopaki). Ka whakaarohia pea ngā āhuatanga e whai ake nei:

- te reo i whakamahia ai
- te wairua o te tangata e tuku ana i ngā kōrero
- te wānanga i whakaputaina ai ngā kōrero, hei tauira, he matapakinga tōrangapū nui, he wāhanga pūhōhe rānei
- mēnā i tuaruatia, i whakaukatia rānei ngā kōrero, i whakatikahia, i whakahēngia rānei
- mēnā e tautoko tūturu ana ngā kōrero ki te taupatupatu whānui, i kawē rānei i te pānga tūmatanui.

Takinga kōrero

Ko tā tēnei paerewa he tiaki i ngā wāhanga o te hāpori mai i ngā tukinga ā-waha me te aha atu anō, me te whakatairanga i te pūmau o te hāpori ki te manarite.

Kāore te paerewa e hāngai ana ki ngā tāngata takitahi, rōpu rānei, e whakaritea ana i raro i te paerewa tōkeke.

Kāore ngā kōrero e whati i te paerewa nā te mea e whakahē ana i tētahi rōpū motuhake, e whakaparanga ana rānei i ētahi tāngata, he harehare rānei. He wāhanga nui tō te noho ki te manapori te whakaae ki te whakaatu wātea me te pono o ngā tirohanga whānui.

He uara tō ngā āhua kōrero rerekē pērā i te takinga kōrero, ngā whakaaturanga pono, me te whakaari pono, te whakakata me te pūhōhe, ā, he iti te tūponotanga ka whati i te paerewa, hāunga ka whakakino ki te taumata e tautoko ai i te aukatinga o te wātea ki te whakaputa whakaaro.

Ka whakamāramatia te paerewa whakahāwea me te whakahahani mā te aro atu ki ngā paerewa hāpori e kuneroa ana me te wāhanga 6 o te New Zealand Bill of Rights Act 1990 (ka hiahiatia te whakamāramatanga e hāngai ana ki ngā matatika me ngā wāteatanga i roto i te Bill of Rights).

WĀHANGA 2

**KO TE PŪRONGORONGO
HANGARITE ME TE
TŌTIKA I ROTO I NGĀ
PITOPITO KŌRERO, NGĀ
KŌRERO O TE WĀ ME
NGĀ IHIRANGI MEKA**

PAERewa 5 – WHAKATAUTIKA

Ina matapakitia ngā take tautohenga pānga tūmatanui i roto i ngā pitopito kōrero, ngā take o te wā, whakaaturanga pono rānei, me whakapau kaha ngā kaipāpāho, me tuku whai wāhitanga rānei, ki te whakarato whakaaro nui ki taua pāpāho anō, ki ētahi atu pāpāho rānei i roto i te wā pānga tūmatanui, hāunga e mōhio ana te hunga mātakitaki ki ngā whakaaro nui mai i ētahi atu pāpāhotanga.

Ngā Aratohu

5.1 E rua ngā whetoko mō te whakataunga o te amuamu i raro i te paerewa:

- Ko te whetoko tuatahi kia whakaaro mēnā e hāngai ana te paerewa. Ka hāngai anake mēnā e pēnei ana ngā matū o te kaupapa:
 - ko tētahi take 'hira ki te marea' (he mea whai pānga nui, māharahara nui rānei, ki ngā tāngata nō Aotearoa)
 - he 'taupatu' (he take onāiane; kua whakaputa, he nui te tūponotanga rānei ka whakaputa i te whakaaro taipatu; he take rānei kua taipatutia nuitia e te hunga tūmatanui – hei tauira he take e pā ana ki te kaupapahere tōrangapū o Aotearoa, te hauora me te whakahaumarua tūmatanui, he utunga tūmatanui)
 - i 'kōrerotia' i roto i ngā pitopito kōrero, ngā kōrero o te wā, te whakaaturanga pono rānei (hei tauira he mahi whakatewhatewha, hōhonu rānei – kāore pea e puta he kōrero i ngā pūrongorongo pitopito kōrero rangitahi, te whakaaturanga e āta hāngai ana ki tētahi tirohanga motuhake, te kōrero pānga matawhaiaro, ki te tangata rānei).
- Ko te whetoko tuarua kia aromatawai mēnā he tika rānei te whakaatu a te kaipāpāho i ngā tirohanga rerekē nui i roto i aua āhuatanga.

5.2 E whakaae ana te paerewa kia tautika i roto i te wā, i roto i te wā whai pānga onāiane. Kāore e hiahia ana kia whakaatuahia ngā tirohanga hira katoa i roto i ngā whakaaturanga katoa e kōrerorotia ana tētahi take taipatu motuhake pānga tūmatanui.

5.3 I raro i te paerewa kāore e herea ana kia ōrite te wā ki tēnā tirohanga hira, ki tēnā tirohanga hira mō te take taipatu pānga tūmatanui. Me tautoko ngā

kaipāpāho kia rangona ngā tirohanga hira rerekē i muri i te aro atu ki te āhuatanga o te take me te horanga o taua take.

5.4 Ka whakaheke te herenga kia whakaatu i ngā tirohanga hira rerekē, ka whakakāhoretia rānei, mēnā:

- E mārama ana i te whakatuwheratanga o te whakaaturanga me te āhua e whakaaturia ana taua whakaaturanga:
 - kāore te whakaaturanga i te kī, e whakaarohia ana rānei, he mātaitanga hangarite o te take
 - ka tohua e aro atu ana te take ki tētahi tirohanga motuhake
 - i whāiti rawa te arotahi o te whakaaturanga ki tētahi wāhanga o tētahi tautohe nui ake, uaua hoki.
- Ka puta mai te take mō te wā poto, hei kaupapa whakakata, kaupapa mātāmuri rānei. Kei roto i tēnei ko ngā whakaaturanga pērā i ngā whakaaturanga pitopito kōrero tōtika, e pūrongorongo noa ai i ngā takunetanga, ngā tūāhua hou rānei, kua ko te kōrerorero mō tētahi take hāngai. Engari, ka whakapiki te herenga kia whakaatu i ngā tirohanga hira rerekē mēnā he take e arotahitia ana e te pūrongorongo whakatewhatewha, hōhonu rānei.
- E tika ana ka mōhio te hunga mātakitaki ki ngā tirohanga mai i ētahi atu pāpāhotanga, tae atu ki te pāpāho a ētahi atu kaipāpāho, rōpū pāpāho rānei.
- Kāore e whakaarohia e te hunga mātakitaki ka whakaatuhia ētahi tirohanga kē nā te horopaki.
- Kāore he mana ētita, he iti rawa rānei, tō te kaipāpāho o ngā ihirangi whakaaturanga (hei tauira, ngā pitopito kōrero, ngā kōrero o te wā me ngā whakaaturanga pono e pāpāhotia ana i runga i ngā hongere pouaka whakaata utu whakawhiti).

5.5 I te nuinga o te wā kaore e hāngai ana te paerewa hangarite ki ngā whakaaturanga e pāpāhotia ana i runga i ngā hongere pouaka whakaata utu whakawhiti kāore he mana ētita a te kaipāpāho, he iti rawa rānei. Ka aro atu tēnei ki te uara o te whakarato i te āhei ki te whānuitanga o ngā tirohanga me ngā whakaaro, ā, me te kōwhiringa a ngā kaiutu pouaka whakaata utu kia whiwhi ki ētahi pāpāhotanga. Heoi anō, ka hāngai pea te paerewa mēnā he whakamōrea nui o te whakakino taumaha.

Takinga kōrero

Ko tā tēnei paerewa he whakarite e wātea ana ngā tirohanga taututetute mō ngā take nui kia taea e te hunga mātakitaki te whai māramatanga me te whakaaro whai pūtake.

Me whai i te ahunga whaitake – ko te tikanga ia e kore e taea e ngā whakaaturanga te noho tautika, ā, kāore tēnei i te whakaturea.

Ka whakaata ngā paerewa me ngā aratohu i te taiao pāpāho onāiane i Aotearoa me te pikinga o ngā rerenga mōhihio e wātea ana i ngā mātāpuna, ā, mō ngā take huhua. Nā te kaha whakapiki o ngā mōhihio e wātea ana ki ngā kaimātakitaki i tēnei rā, he iti ngā wā ka whakamanahia te amuamu i raro i tēnei paerewa. Heoi anō, ka whakarato haumarutanga i ngā wā kāore e wātea ana ngā tirohanga mō ngā take taupatupatu i ngā wā katoa, i runga i ngā whakaaturanga rerekē, ngā pāpāhotanga rerekē rānei.

Ehara te take i te take 'taupatupatu' i raro i te paerewa mēnā he tirohanga rerekē tō ētahi (hei tauira, panoni āhuarangi, haumaruru rongoā āraimate).

Kāore e herea ana e tēnei paerewa ngā pitopito kōrero, ngā kōrero o te wā, me ngā whakaaturanga pono kia whakaatuhia i runga i te tōkeke, te kore toihara rānei. I roto i ngā tepenga i whakatūria e tēnei paerewa, e wātea ana ngā kaipāpāho ki te whakatairanga, ki te wero rānei i ētahi whakaaro, whakapono, tāngata rānei (hei tauira, he kaitōrangapū).

Ko tētahi whakaaroarotanga nui ko te aronga o ngā kaimātakitaki ki te whakaaturanga, ā, mēna i whakapōhēhētia rātau e te ngarohanga, whakarite rānei o tētahi tirohanga nui (hei tauira, he iti rawa te whakaatu i tētahi tirohanga nui, ki te āhuatanga rānei e tukituki ana ki tōna whaitaketanga).

Mēnā ka puta mai te hapa nui mō tētahi meka, me whakatika e ngā kaipāpāho i roto i te wā poto i muri i te whakatūpatotanga mai.

Ngā Aratohu

- 6.1 Kāore e hāngai ana te whakaritenga mō te tōtikatanga meka ki ngā tauākī e mārāma ana hei tātaritanga, kōrero, whakaaro rānei, kua ko te tauākī meka. Heoi anō, me whakapau kaha tonu ngā kaipāpāho ki te whakatūtu kōre te tātari, te kōrero, te whakaaro rānei i te āta whakatuapeka mō ētahi meka:
 - e kōrerohia ana; tērā rānei
 - e noho ana hei tūāpapa o te tātari, te kōrero, te whakaaro rānei.
- 6.2 Kāore tēnei paerewa i te aro atu ki ngā take hangarau, ētahi atu take rānei kāore e tino whakaaweawe ai i te māramatanga o te hunga mātakitaki ki ngā ihirangi.
- 6.3 Kei roto i te aromatawai mēnā i whakapau kaha te kaipāpāho ki te whakau i te tōtikatanga me te whai whakaaro ki ēnei e whai ake, ina hāngai ana:
 - te mātāpuna o ngā whakaatuhanga i pāpāhotia (hei tauira, he rōpū whakahaere rongonui, he mātanga whaimana rānei; he ihirangi pae pāpāho pāpori, rōpū kē rānei, nō te rōpū whakahaere, tangata rānei kāore i te mōhiotia, kāore hoki i te whaimana, e hiahia ai he tiaki anō, he whetoko anō mā te kaipāpāho)
 - mēnā i te matawā, i hopukina tōmuatia rānei te pāpāho
 - mēnā he tino take anō ki te uiui i te tōtikatanga o ngā ihirangi whakaaturanga i mua i te whakapāhotanga
 - mēnā i rapu, i whakatakoto kōrero hoki/rānei te kaipāpāho, whakamāramatanga, wāhanga rānei mai i tētahi tangata hāngai, rōpu whakahaere rānei
 - mēnā ka taea tikahia te whānuitanga o te take tōtikatanga te whakarite e te kaipāpāho
 - te whakaaweawe o te pāpāhotanga ka puta i muri iho, ka tiro anō rānei ki taua kaupapa (hei tauira mēnā kua whakahoutia ngā mōhihio, kua whakatikahia rānei i roto i te kōrero e whanake ana; mēnā rānei kua hipa te wā mai i te pāpāhotanga me te tirohanga ki te ihirangi)
 - te taumata o te whakahaere ā-ētita a te kaipāpāho i ngā ihirangi.

PAERewa 6 – TŌTIKATANGA

Me whakapau kaha ngā kaipāpāho ki te whakarite i ngā pitopito kōrero, ngā take o te wā, ngā ihirangi meka hoki:

- he tōtika e ai ki ngā take meka whai kiko katoa
- kāore e tino whakatuapeka i te hunga mātakitaki (tuku i te whakaaro, whakapono hē rānei o ngā meka).

- 6.4 I te nuinga o te wā kāore e hāngai ana ngā hōtaka whakawhiti kōrero ki te paerewa tōtikitanga. Heoi anō, ka hāngai pea te paerewa tōtika mēnā, hei tauira:
- ka kōrerotia e te kaikōrero whakahaere te kōrero meka
 - he tino teka te tātari, te kōrero, te whakaaro rānei a te kaikōrero whakahaere pēnā i te āhuatanga i kōrerotia i roto i te Aratohu 6.1.
- 6.5 I te nuinga o te wā kaore e hāngai ana te paerewa tōtika ki ngā whakaaturanga e pāpāhotia ana i runga i ngā hongere pouaka whakaata utu whakawhiti kāore he mana ētita a te kaipāpāho, he iti rawa rānei. Ka aro atu tēnei ki te uara o te whakarato i te āhei ki te whānuitanga o ngā tirohanga me ngā whakaaro, ā, me te kōwhiringa a ngā kaiutu pouaka whakaata utu kia whiwhi ki ētahi pāpāhotanga. Heoi anō, ka hāngai pea te paerewa mēnā he whakamōrea nui o te whakakino taumaha.
- 6.6 Mēnā e puta mai ana te haepapa ki te whakatika i te hē e pā ana ki tētahi meka, ka āhei te kaipāpāho te whakatika i te āhua e whaitake ana (hei tauira mā te pāpāhotanga, mā tana pae tukutuku rānei) ina aro atu ana ki:
- te āhuatanga me te pānga o te hapa
 - mēnā ko te take hāngai e whakahoutia ana, ā, e panoni ana, ā, hei reira pea e whakauru ai te whakatika
 - te pānga o ētahi atu pāpāhotanga ki te tūponotanga ka whakatuapekatia te hunga mātakitaki
 - te wā e kitea ai te hapa (me te pānga o te hipatanga o te wā ki te hiranga hei pitopito kōrero).

Takinga kōrero

Ko tā tēnei paerewa he tiaki i te marea kia kore ai e pōhēhē nui. Ka aro atu te paerewa ki te mahi hira a ngā kaipāpāho ki te tiaki i ngā tāngata nō Aotearoa mai i ngā mōhiohia hapa me ngā mōhiohia teka. He kōwhiringa mā te ētita te kōwhiringa o ngā whakaaturanga, whakaaro me te hunga e uiuitia ana. Heoi anō, me whakapau kaha kia karo i te whakatuapekatanga i te hunga tūmatanui e pā ana ki ngā mea meka. Ka hāngai tēnei mēnā e āta kōrerohia ana ngā meka, ka noho hei tūāpapa o te whakaaro rānei.

E hāngai ana tēnei paerewa ki ngā pitopito kōrero, take o te wā, whakaaturanga pono rānei:

- He ngāwari te tautuhi i ngā pitopito kōrero me ngā kōrero o te wā, ina aro atu ana ki te(ngā) kaupapa e kōrerotia ana, me te kawatau o ngā kaimātakitaki he aha ngā kaupapa mō ngā pitopito kōrero me ngā kōrero o te wā. Kei roto tonu pea i ngā whakaaturanga pitopito kōrero, ngā kōrero o te wā hoki – ā, e tika ana te kawatau kia uru ki roto – ngā whakaaro me ngā tātari (hei tauira, nā ngā ētita tōrangapū me ētahi atu mātanga).
- Ko ngā whakaaturanga meka he whakaaturanga pono, ā, kei roto he mōhiohia e whakaarohia ai e whai mana ana, e pono ana, pērā i ngā pakipūmeka e whakaatuhia ana hei mea pono.

Ina aromatawai ana mēnā he kīanga meka tētahi kīanga, he tātari, he kōrero, he whakaaro rānei (Aratohu 6.1), e hāngai ana pea ngā āhuatanga e whai ake nei:

- te reo i whakamahia ai
- te tūmomo whakaaturanga (hei tauira, ka kōrerohia ngā kaupapa meka i runga i te hōtaka whakawhiti kōrero, engari e mōhiohia ana he taiao e arotahi ana ki te whakawhitiwhitinga whakaaro)
- te tūnga, te rongu rānei mō te tangata e kōrero ana
- ngā matū o te kaupapa
- mēnā nā tētahi kē te tauākī
- mēnā ka tukuna ngā taunakitanga, hāponotanga rānei.

Ka hē, ka whakapōhēhē rānei he whakaaturanga, engari kāore pea i wāhi i te paerewa, mēnā i whai te kaipāpāho ki te whakarite upane, hei tauira, mā te whirinaki atu ki tētahi puna tōtika (tirohia te Aratohu 6.3).

WĀHANGA 3

TE MŌTIKA KI TE TŪMATAITINGA ME TE MAIMOATANGA TŌKEKE

PAERewa 7 – TŪMATAITINGA

Me mau tonu ngā kaipāpāho ki ngā paerewa e hāngai ana ki te tūmataitinga o te tangata.

Ngā Aratohu

Te tautuhi tangata

- 7.1 E hāngai ana te paerewa tūmataitinga ki te tangata anake e ora ana, ā, ka taea te tautuhi.
- 7.2 Ina aromatawai ana mēnā ka taea te tautuhi te tangata, e hāngai ana ngā whaiwhakaarotanga e whai ake nei:
- Me āta tautuhi ngā tāngata e ngā tāngata i tua atu i ngā whānau, hoa tata rānei, ko te tikanga e mōhio ana ki te take i roto i te pāpāho.
 - Mā te whakatōpūtanga mōhiohio i roto i te pāpāhotanga me ētahi atu ihirangi e wātea ana e tautuhi ai pea i te tangata mō ngā take o tēnei paerewa ('tautuhi pangahono').
 - Ka āhei te tautuhi i te tangata ahakoa kāore i te whakaingoatia, i te whakaatuhia rānei, e āhua huna ana pea tana tuakiri rānei.

Te whāki i ngā mōhiohio tūmataiti, ihirangi rānei

- 7.3 Me kua ngā kaipāpāho e whakaatu i ngā kōrero matatapu, whakaatuhanga rānei mō tētahi tangata ki tētahi āhuratanga ka pāpouri tētahi tangata tōtika e ōrite ana ki te tangata e pāngia ana.

Te tūmanako o te tūmataitinga e tika ana

- 7.4 He tika kia tūmanakohia te tūmataitinga e ai ki ngā ihirangi kua whakaaturia. Kei roto i ngā āhuratanga e hāngai ana, engari ehara ko ēnei anake:
- mēnā kei roto i te whaitua tūmatanui te ihirangi
 - mēnā he whaiaro, he rahirahi, he pāmamae rānei te ihirangi
 - mēnā ka whakaarohia e te tangata kāore e whākina ana te ihirangi
 - te āhuratanga o te tangata, arā:
 - Ko ngā tāngata tūmatanui, otirā te hunga whai mana, me rātau kei te rapu rongonuitanga, he iti iho te tūmanako ki te tūmataitinga e ai ki ngā take e pā ana ki ā rātau mahi tūmatanui.

– E tika ana kia whakaarohia e ngā tamariki kāore anō kia eke ki te 16 tau he taumata teitei te tūmataitinga mā rātau.

- 7.5 I te nuinga o te wā kāore he tūmanako o te tangata ki te tūmataitinga e ai ki ngā take kua puta tūmatanuitia, engari ehara te āhuratanga tūmatanui i te mea whakamutunga hei whakata.
- 7.6 Ahakoa i te nuinga o te wā kāore he tūmanako o te tangata ki te tūmataitinga i te wāhi tūmatanui (arā, tētahi wāhi e uru ana te hunga tūmatanui, e kitea ai hoki/rānei e te hunga tūmatanui) kei reira te tūmanako pea mēnā e tino kitea ana i ngā āhuratanga he tino whakaraerae te tangata. Hei tauira, he nui ake te whakaraerae mā:
- te hunga kei roto i ngā mate whawhati tata
 - ngā pāruanga hauata
 - te hunga kua pāngia e te aituā, e whakamomori ana rānei.
- 7.7 Me kua ngā kaipāpāho e whakapāho ai i ngā ihirangi i whiwhi i te āta maoho ki te noho taratahi o te tangata kia takahi i te tūmanako o te tūmataitinga e tika ana.

He whākinga tino whakaparanga

- 7.8 Ko ngā āhuratanga e hāngai ana mēnā he whākinga tino whakaparanga ko ngā mea e whai ake nei, engari kua ko ēnei anake:
- e tino whakamā ana ngā ihirangi, e taea ana rānei te pā kino ki te mana o te tangata
 - mēnā e tino whakaraerae ana te tangata
 - te taumahatanga o ngā āhuratanga (hei tauira te ara i kohikohia ngā mōhiohio, ā, mēnā he pāpāhotanga whakahāwini, he pāpāhotanga mō te kore noa iho rānei)
 - mēnā i whakapau kaha te tangata ki te whakahaumarū i tā rātau tūmataitinga, kāore rānei i whakaae ki te pāpāhotanga
 - mēnā i mahia te whākinga kia whakatenatena i te whakatīwheta.

Ngā Wawao

- 7.9 He whakangungu ki tētahi amuamu tūmataitinga te whāki tūmatanui i ngā take whai pānga tūmatanui tika. He take pānga tūmatanui tika he take ka whai pānga pea ki tētahi wāhanga nui o te taupori o Aotearoa (arā, he mea i tua atu i te pānga noa ki te marea). Kia hāngai te wawao:

- Ko te taumata o te pānga tūmatanui me mātua ōrite ki te taumaha o te wāhi i te tūmataiti.
- Me hāngai te pānga ki te marea ki te whākinga o ētahi mōhiohio, hopunga motuhake rānei e whakapaetia ana kua wāhi i te tūmataiti.

- 7.10 Ehara i te wāhi i te tūmataitinga ina tuku whakaaetanga taua tangata ki te whākina, te urutomonga rānei. Ka whakaratoa te whakaaetanga whaimōhio mēnā ka pēnei te tangata:
- kei te mōhio ia kei te whai wāhi atu ia ki te pāpāho
 - kei te mārama ia ki te horopaki tika me te kaupapa o te whai wāhitanga
 - kei te mārama ki te āhua o te whakaae me te roa
 - kei te whakaae ia ki te whai wāhi atu.
- 7.11 He matua, kaitiaki rānei, tētahi atu rānei 18 tau, neke atu rānei e tiaki ana (e tiaki ana i te tamaiti mō te matua, kaitiaki rānei), ka āhei ki te whakaae atu mō te tamaiti heke iho i te 16 tau, engari me whakaae te kaipāpāho kāore te pāpāho i te ātete i te painga o te tamaiti.

Takinga kōrero

E ū ana te paerewa tūmataitinga ki te whakaute, ina tika ana, ngā hiahia o te tangata kia kaua ia, ana take rānei e pāohotia whānuitia. Arā ko tāna he tiaki i te mana o te tangata, i tana rangatiratanga, i tana oranga hinengaro, i tana ingoa pai, me te kaha ki te tuitui taura here, whakaaro, auahatanga hoki e noho wehe mai ana i te whatu o tangata kē. Heoi anō, e āhei ana ngā kaipāpāho ki te kohi, ki te hopu, ki te pāpāho whakaatuhanga ina whai pānga ana ēnei ki te marea.

Ka rerekē haere ō tātau tūmanako ki te tūmataitinga i roto i te wā, i te ahurea, i te hangarau hoki, e puta ai ngā raruraru mō ōna roherohenga. Nā reira, ehara i te mea koinei katoa ngā tohutohu, ā, ka hiahiatia pea he whakamārama, he tohutohu anō rānei ina hāngai ana ki tētahi amuamu. Ka aro atu pea te Mana ki ngā whakawhanaketanga ture tūmataiti i Aotearoa, i tāwāhi hoki ina whakahaere ana i tēnei paerewa.

PAEREWĀ 8 – TŌKEKE

Me whakarite tika ngā kaipāpāho i te tangata takitahi, rūpu whakahaere rānei e whai wāhi atu ana, e kōrerohia ana rānei i roto i te pāpāho.

Ngā Aratohu

- 8.1 Ina whakaaro ana ki ngā mea e tōkeke ana, me te taumata kia kite i te makihuhunutanga ki te tangata, ki te rūpū whakahaere rānei, ka āhei te aro atu ki ngā āhuatanga e whai ake nei:
- te āhua o te ihirangi (hei tauira, ngā pitopito kōrero me ngā take o te wā, ngā ihirangi tōrangapū, kōrero pono, whakaari, pukuhohe, pūhohe rānei)
 - te mātāpuna o te ihirangi (mēnā i whakaputaina te ihirangi i te motu nei e te kaipāpāho, e tana rīwhi rānei, i tīkina atu rānei i tāwāhi)
 - te āhua o te tangata, o te rūpū whakahaere rānei (hei tauira, he teitei ake te taumata kia kite i te makihuhunutanga mō te tangata tūmatanui, te tangata tōrangapū, te rūpū whakahaere e waia ana rānei ki te mahi me te hunga pāpāho, engari anō te tangata noa me te iti, te kore rānei o te wheako me te hunga pāpāho; mēnā ka noho te tangata, te rūpū whakahaere rānei ki Aotearoa, ki tāwāhi rānei)
 - mēnā ka tukuna e te whakaaturanga ki te hunga mātakitaki te whakaaro kino ki tētahi tangata, rūpu whakahaere rānei kāore i te tōkeke
 - mēnā i hāngai ngā kōrero werowero ki te tangata whai wāhi i roto i tōna ao pakihī, ngaio rānei, ao whaiaro rānei
 - te hira ki te marea o te pāpāho me tōna uara e ai ki te mana whakaputa whakaaro
 - te hunga mātakitaki e hāngai ana, me ngā whāinga kaimātakitaki
 - mēnā i te matawā, i hopukina tōmuatia rānei te whakaaturanga
 - te whakaraerae o te tangata.
- 8.2 Ko ngā kaiwhakauru me ngā kaikoha me whakamōhio rātau, i mua i te pāpāho, ki te āhua o te whakaaturanga me tā rātau i tuku ai anō, engari rawa mēnā e tika ana ki te pānga tūmatanui, e iti rānei tā rātau i tuku mai i roto i te horopaki o te whakaaturanga.
- 8.3 Mēnā i hiahiatia te whakaae whaimōhio, i riro mai rānei mai i tētahi kaiwhakauru, kaikoha rānei tērā pea he whiriwhiringa hāngai i te whakataunga mēnā i tika te whakarite i te kaiwhakauru, kaikoha rānei (tirohia ngā aratohu 7.10 me te 7.11 mō te āhuatanga o te whakaaetanga whaimōhio).
- 8.4 Ki te pā kinotia he tangata, he rūpu whakahaere rānei i kōrerohia, i whakaaturia rānei i roto i tētahi

pāpāho, ko te tikanga me whai wāhi tika te tangata, rōpu whakahaere rānei ki te whakaputa kōrero mō te whakaaturanga, i mua i te pāpāho. He aha te 'tika me te whaitake' ka riro mā ngā āhuratanga e tohu.

- 8.5 Ko te whakaatu pokanoa⁵ i tētahi tangata, rōpu whakahaere rānei hei take whiwhi kōrero he makihuhunu i te nuinga o te wā, engari rawa mēnā i pau katoa nga huarahi tika, whai take hoki mō te whiwhi kōrero.
- 8.6 Ko ngā wāhanga i ētitatia me tika te whakaata i te wairua o ngā putanga katoa, whakaaro rānei i whakaputaina.
- 8.7 Kaua rawa ngā kaipāpāho e whakapāoho mōhiohio i riro āweke mai, tinihanga mai rānei (tae atu ki tētahi taputapu hopu kōrero huna, kāmera rānei), engari rawa mēnā i tika i raro i te pānga tūmatanui.
- 8.8 Ko te whakamahi waea hīanga hei whakaputanga tūturu o te pukuhohe ka whakaaehia i te nuinga o te wā, engari me tūpato kei pāmamae noa te hunga kore mōhio.
- 8.9 Kaua rawa te tangata, otirā ngā tamariki me ngā taiohi, e whakaaturia ana i tētahi whakaaturanga kia kaua e whakahāwinitia, e whakaitihia, e tautuhi makihuhunutia.
- 8.10 Ina whakarite ana ngā whakaaturanga i ngā āhuratanga ahotea (hei tauira, pūkatokato me te pōuritanga) me matawhāiti, aroā hoki ngā kaipāpāho.

Takinga kōrero

Ko tā tēnei paerewa he tiaki i te mana me te ingoa pai o te hunga e whakaaturia ana i roto i ngā whakaaturanga. Kāore e urupare ana i te 'tōkeke' ki te hunga mātakitaki, mēnā rānei he 'tōkeke' he teka rānei te whakaputa i ngā take/meka (he kaupapa kē mā ngā paerewa tika, hangarite rānei).

Kei ngā tāngata me ngā rōpu whakahaere te mōtika kia whakaritehia tikahia rātau me te tiaki anō i a rātau mai i ngā tūkinotanga. Ina aromatawai ana i te tōkeke, ka whakatauritea tēnei matatika ki te matatika o ngā kaipāpāho kia wātea ki te whakaputa whakaaro me tā rātau mahi ki te whakahorapa mōhiohio mō te pānga tūmatanui.

5 Ko te 'Whakaatu pokanoa', he hopu i tētahi uiui, te whakamātau rānei ki te uiui i te tangata me te kore whakamōhio atu.

TE HĀTEPE AMUAMU O TE BSA

Te hātepe amuamu o te BSA

He aha ngā momo whakaaturanga e taea e au te amuamu?

Ka taea e koe te amuamu mō tētahi whakaaturanga e whakapāhotia ana i Aotearoa i runga i te pouaka whakaata, reo irirangi rānei.

Me pēhea e amuamu?

Me tuku ngā amuamu ōkawa ki te kaipāpāho i te tuatahi (hāunga mō te matatapu, ngā whakaaturanga pōtitanga rānei, e taea ai te tuku tōtika ki te BSA).

Me tuku koe i tō amuamu i roto i ngā rā mahi 20 o te pāpāho.

He aha ngā amuamu ka whakaaehia e te BSA?

- ✓ Ngā whakaaturanga pouaka whakaata koreutu
- ✓ Ngā whakaaturanga pouaka whakaata utu
- ✓ Ngā whakaaturanga reo irirangi
- ✓ Ko ngā whakaaturanga ka mātakitakina, ka rongohia rānei i runga i te paetukutuku a te kaipāpāho (Mēnā ANAKE ka taea e koe te tuku i ngā taipitopito o te whakaaturanga pouaka whakaata, pāpāho reo irirangi rānei me te tuku i tō amuamu i roto i te 20 rā mahi o taua pāpāho)
- ✓ Ngā pānuitanga pōtitanga i runga pouaka whakaata, reo irirangi rānei (i ngā wā pōtitanga)
- ✗ Pānuitanga (whakapā atu ki te [Advertising Standards Authority](#))
- ✗ Te whakarite hōtaka whakaaturanga (whakapā atu ki te [kaipāpāho](#))
- ✗ Ihirangi ā-tuhi i runga i te pae tukutuku kaipāpāho (whakapā atu ki te [kaipāpāho](#))
- ✗ Ko ngā whakaaturanga e tirohia ana, e rongohia rānei i runga i te paetukutuku a te kaipāpāho – mēnā **kāore** e taea e koe te tuku taipitopito o te whakaaturanga

i pāpāhotia i runga i te pouaka whakaata, reo irirangi rānei (whakapā atu ki te [kaipāpāho](#))

- ✗ Ko ngā pitopito kōrero me ngā take o te wā i runga paetukutuku kaipāpāho, kāore anō kia whakaaturia ki te pouaka whakaata, reo irirangi rānei (whakapā atu ki te [Kaunihera ao pāpāho o Aotearoa](#))

He aha ngā take ka taea te amuamu?

Ka taea e koe te tuku amuamu mō ēnei take e whai ake:

- he ihirangi whakaparanga me te whakatihengi
- te whakatairanga i te whanonga turekore, tūhourangi rānei
- te pānga ki ngā tamariki
- te whakahāwea me te whakahahani
- te whakatautika
- te tōtikatanga
- te matatapu
- te tōkeke

He aha ngā mea e hiahia ana mō taku amuamu kia kīia ai he 'amuamu ōkawa'?

Mō te whakarite amuamu ōkawa me ū ki ētahi whakaritenga whāiti. Ko te amuamu ōkawa me mātua:

- tuhi mai
- hāngai ki tētahi pāpāhotanga motuhake
- tuku i roto i te wā e hiahia ana (i roto i te 20 rā mahi o te pāpāhotanga i te nuinga o te wā)
- whakauru i ngā taipitopito nui rawa kia taea ai te tautuhi i te pāpāhotanga, hei tauira:
 - te rā o te pāpāho
 - te wā o te pāpāho (mēnā e mōhiotia ana, ā, ki te kore e mōhiotia, he whakatau tata whaitake o te wā o te pāpāhotanga me ngā taipitopito e taea ana mō ngā

ihirangi pāpāhotanga e tata ana, ētahi atu mōhiohio rānei hei āwhina kia kite i te ihirangi)⁶

- te taitara o te whakaaturanga
- te hongere, teihana rānei i whakapāoho i te whakaaturanga

- whakapae i whati ētahi paerewa pāpāho motuhake.

Ki te kore ngā amuamu e tutuki ai i ēnei herenga, kāore e uru ana ki te hātepe amuamu o te BSA, ā, ka taea e ngā kaipāpāho te aro atu hei whakahoki kōrero noa iho.

Nā te mea, he tari kāwanatanga mātau e mahi ana i ngā take mō te wātea ki te kōrero, e uaratia ana e mātau te whakahoki kōrero. Heoi anō, e kore rawa ngā whakakakau whakakino ki ngā kaimahi BSA – pērā i ngā kōrero whakamanioro, i te whakaparanga rānei me te whakatīwheta – e tika, ā, ko te putanga pea ka kore te Mana e whakatau i tō amuamu.

Ngā Kaipāpāho

Te Mauhanga i ngā Pāpāhotanga:

Ki te puta he amuamu, ka āwhina te āhei ki te mauhanga i ngā kaipāpāho ki te kōkiri i ō rātau whakaaro, ā, ka mārāma tika te BSA ki ngā kōrero, horopaki me te āhua o te pāhotanga.

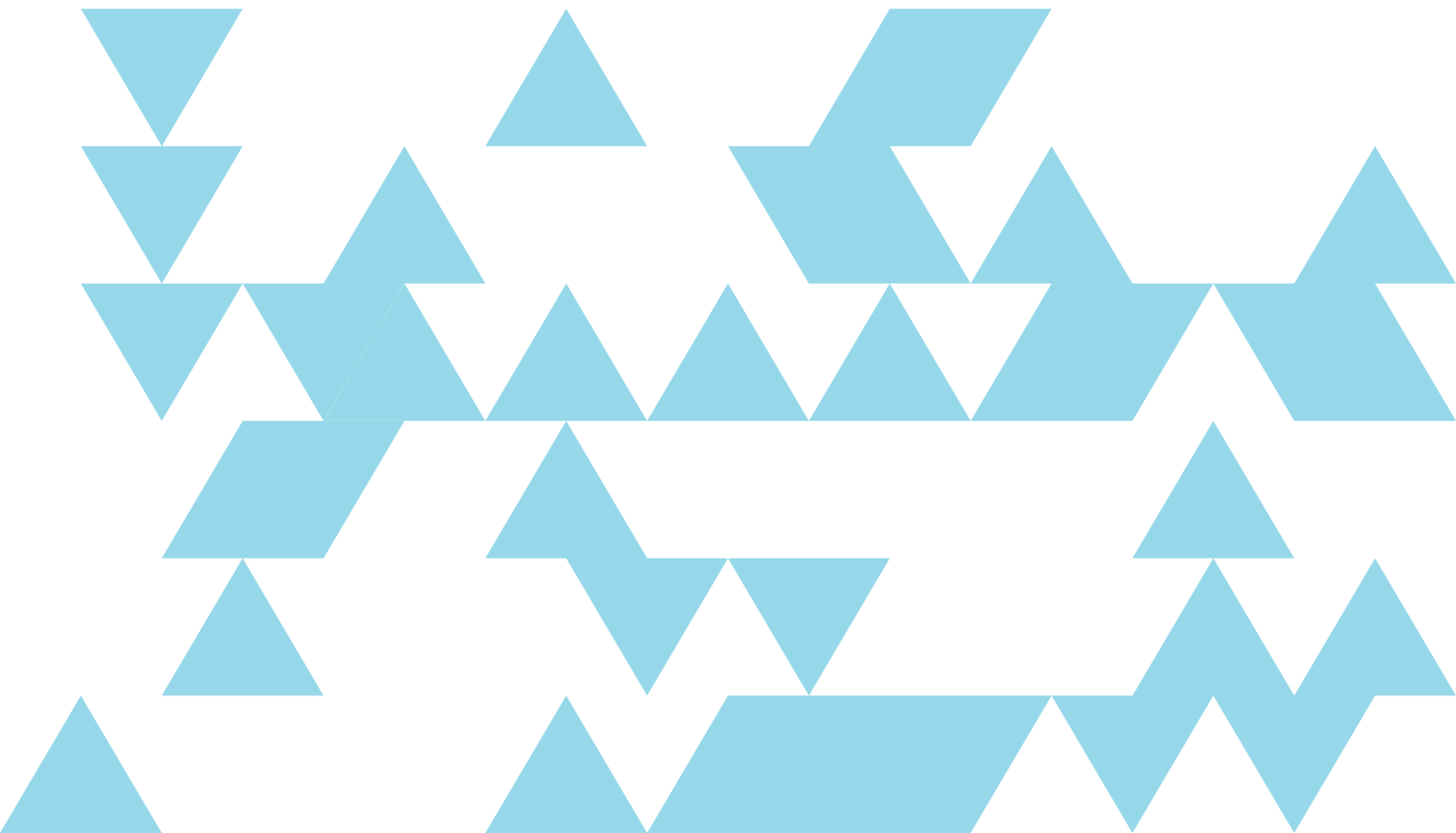
Me pupuri e ngā kaipāpāho ā rātau hopunga whakapāhōtanga mō ngā rā 35, neke atu rānei. Mēnā kua tukuna he amuamu mō tētahi whakaaturanga (otirā mēnā e tautuhi ana te kaiamuamu i te whakaaro ki te tuku ki te Mana), me pupuri ngā kaipāpāho i ngā hopunga tae ki te wā:

- i tukuna ki te Mana i te horopaki o te tono amuamu, tērā rānei
- te hipatanga o ngā rā 20 i muri i te rā whakamutunga kia tuku atu i te amuamu ki te Mana (mēnā kāore te kaipāpāho i whiwhi i te whakamōhiohio o te tukunga o te amuamu ki te Mana).

E wātea ana ētahi atu mōhiohio āmiki mō te hātepe amuamu i runga i tā mātau pae tukutuku.

MŌ ĒTAHI ATU MŌHIOHIO HAERE KI WWW.BSA.GOV.TZ

⁶ Kia aro atu ki ngā tepenga rauemi o ngā kaipāpāho, me te wā e whakapaua ana kia kite i ngā ihirangi motuhake, ko te tikanga o te whakatau tata whaitake ko te tautuhi i te wā i roto i te toru hāora, iti iho rānei. Heoi anō, he iti rawa pea te whakatau tata whaitake o te wā mēnā he uaua rawa te kite i te ihirangi (arā, he kōrero kotahi, he kupu kotahi rānei).

Te Mana Whanonga Kaipāho
Broadcasting Standards Authority

PO Box 9213, Te Whanganui-a-Tara 6141, Aotearoa

Waea: 04 382 9508 Waea koreutu: 0800 366 996

Īmēra: info@bsa.govt.nz

www.bsa.govt.nz